

**К. В. КАТЕРИНЧУК, О. В. ВОЙТКО. ОТОТОВЖЕННЯ ЗА ФОРМОЮ
ВИРАЖЕННЯ ТВОРІВ АБО ЇХ ЧАСТИН**

Проаналізовано статтю 9 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, узагальнено розробки науковців, проаналізовано національне та міжнародне законодавство, наведені приклади зіставлення творів.

Ключові слова: твір, форма вираження, зміст, ототожнення, експертиза.

Проанализирована статья 9 Бернской конвенции об охране литературных и художественных произведений, обобщенно разработки научных работников, проанализировано национальное и международное законодательство, приведены примеры сопоставления произведений.

Ключевые слова: произведение, форма выражения, содержание, отождествление, экспертиза.

It is analysed article 9 of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, generalized developments of research workers, a national and international legislation is analysed, the examples of comparison of works are resulted.

Key words: work, expression of form, content, identification, forensic examination.

Вказана наукова стаття виконана в рамках методики проведення судових експертиз літературних творів за 2009–2010 рр., схваленої Міністерством юстиції України від 19 січня 2009 р. № VI. I. I.

Загальні питання розглядалися у працях О.Д. Святоцького, П.Б. Меггс, О.П. Сергеева, В.Н. Штенникова, П.П. Крайнева, Н.М. Ковальової, М. Мельникова та інших науковців.

Твір – це сукупність ідей думок та образів, які здобули в результаті творчої діяльності автора своє вираження в доступній для сприйняття людськими почуттями конкретній формі, за якою є можливість відтворення¹. Отже, твір має певні ознаки, що випливають з самого визначення, а саме: по-перше, творчий характер, по-друге, об'єктивна форма втілення. Об'єктивною формою втілення слід вважати будь-яке зовнішнє втілення авторської думки. Об'єктивна форма вираження пов'язана з можливістю його відтворення².

Лесин В.М. зазначає, що форма – це спосіб розкриття змісту, його композиція і сюжет, система образів, жанрова своєрідність, художні засоби³.

Літературний твір має елементи «юридично байдужі» – зміст та «юридично значущі» – форма. У свою чергу «юридично значущі» елементи – форма, поділяються на внутрішню та зовнішню форму⁴.

Розрізняють зовнішню та внутрішню форми твору. До зовнішньої форми твору відноситься мова, словниковий склад, послідовність слів, стиль мовлення, оригінальна назва; до внутрішньої – побудова твору (композиція), структура, ритм, особливості чергування художніх образів. Форми художнього бачення і завершення світу визначають зовнішню літературні прийоми; архітектоніка художнього світу визначає композицію твору (порядок, розподіл і завершення, зчеплення словесних мас)⁵. Літературна творчість та її результати стають об'єктом правової охорони та

© КАТЕРИНЧУК Катерина Володимирівна – кандидат юридичних наук, науковий співробітник лабораторії авторського права та суміжних прав Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності,

© ВОЙТКО Оксана Володимирівна – старший науковий співробітник лабораторії авторського права та суміжних прав Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності

не підлягають жодній перевірці на оригінальність згідно з чинним законодавством. Авторське право охороняє форму вираження думок та почуттів автора⁶. Отже, літературний твір – це одне ціле, що має завершений ідейний та естетичний смисл. Художній твір – це вираження ідейно-мисленневого змісту, деякого ідейно-емоційного комплексу в образній, естетично значущій формі⁷.

Експерт буде ототожнювати надані на дослідження твори за формою вираження, звертаючи увагу на юридично значущі елементи форми літературного твору. Порівнювати будуть твори за структурою, їх загальною смисловою побудовою, тобто умовну розчленованість на окремі елементи та їх внутрішній взаємозв'язок, що підсилює та підкреслює смислову суть та естетичну виразність художнього твору. Окремі елементи, на які розпадається твір, при найбільш загальному його смислового поділі співвідносяться з двома тісно взаємозумовленими сторонами, що визначають структуру будь-якого явища – категоріями змісту та форми. Зміст визначають як внутрішню суть певного явища, його ідею, форму – як спосіб її існування та зовнішнього вираження. Будь-який твір потрібно розглядати у його художній цілісності, у єдності форми і змісту, а значить, так, як його задумав автор. Як конститутивний момент форми, авторська активність виявляється у художній цілісності, а не в будь-якому ізольованому моменті твору, зокрема його змісті: автор перебуває там, де зміст і форма нерозривно зливаються, тобто в тому моменті, який неможливо виокремити⁸. Зміст одного й того ж самого слова, яке стало образом твору, у різних текстах має різний смисл, що належить, не слову, а тексту. Тому при вивченні твору визначається цілісність його сприйняття.

Найдоцільніше розглядати форму художнього твору як таку цілісну систему засобів змістового вираження, яка утворює єдність трьох її рівнів. Перший рівень становить сукупність засобів предметної зображувальності твору, другий – прийомми мовної зображувальності, третій – тип або принцип їх узгодженості, смислової упорядкованості, що підкреслює та підсилює їхню виразність, тобто композиція.

Закон України «Про авторське право та суміжні права» зазначає, що до основних особливостей літературного твору відноситься те, що правовий захист поширюється на його форму вираження, а не зміст. При цьому частина твору охороняється так само, як і весь твір⁹. У художньому творі зміст може бути компонентом форми, а твори мистецтва покликані справляти емоційний вплив, який є результатом передусім форми твору¹⁰.

Єдиний державний реєстр судових рішень містить 794 справи з приводу порушення авторських прав на твір. З проаналізованого матеріалу випливає, що все частішають випадки запозичення творів або їх частин. Як приклад, може слугувати справа № 08/271-07, про усунення порушення авторських прав, що розглядалася у Харківському апеляційному господарському суді від 21 липня 2008 року.

У постанові зазначено, що видавництво ПП «Белкар-книга», яке здійснило видання Пори року: оповідання, вірші, загадки, казки, містить безпідставно запозичені Твір (Вірш) «Великдень»- 8 рядків та Твір (Вірш) «Пролісок»- 16 рядків, авторські права на які належать ТОВ «Сінтекс, ЛТД».

Як зазначено у постанові, у вирішенні даного спору господарський суд на підставі самостійного порівняння наявних у матеріалах справи примірників збірників віршів, казок, оповідань дійшов висновку про тотожність творів, перебравши на себе не притаманні суду функції експерта¹¹.

Отже, при проведенні експертизи двох і більше творів, або їх частин, перед експертом стоїть завдання порівняти дані об'єкти. При проведенні дослідження експерт не лише визначає та констатує факт подібності двох або більше творів, а й пояснює значення цього порівняння (чи виявлено значну подібність). Порівнян-

ня творів переслідує мету – визначити наскільки схожими є надані на дослідження твори. За умови значної схожості зовнішньої та внутрішньої форми твору експерт робить висновок чи можуть вони визнаватися тотожними, тобто однаковими. Порівняння здійснюється на основі зіставлення елементів творів одного і того ж самого рівня. Складаються таблиці досліджених творів на збіг елементів, що співпадають – ототожнюються.

При сприйнятті твору естетично виразним є особлива яскраво-індивідуальна, підкреслено-особистісна форма емоційного та інтелектуального переживання світу, що відрізняє авторське світобачення з огляду на його оригінальність. Таким чином, аналізуючи твори, надані на дослідження, експерт визначає, чи є вони власне авторськими, тобто оригінальними та несхожими на інші.

Ототожнювати – означає визнавати які-небудь явища, поняття тотожними, однаковими¹². Тобто для того, щоб судовий експерт міг визначити, чи є надані на дослідження твори тотожними, перш за все необхідно порівняти їх та визначити чи містяться у творах елементи або ознаки, що співпадають настільки, що твори можна вважати однаковими. Твори будуть вважатися однаковими (тотожними), якщо твір є копією вже відомого твору та якщо автор не доклав творчих зусиль при створенні твору.

Для порівняння творів з метою визначення збігів використовуються наукові методи дослідження: аналіз, синтез та інтерпретація. Аналіз твору – це система послідовних дій експерта, спрямованих на вивчення твору. Він полягає у розчленуванні літературного твору на компоненти, складові частини. Аналізуючи елементи твору, досягається своєрідність цілого художнього феномену. Синтез полягає у вивченні предмета дослідження у його цілісності та неповторності. Методом, що поєднує і аналіз, і синтез, є інтерпретація. Її пов'язують насамперед із тлумаченням смислу літературного твору на різних структурних рівнях через співвіднесення з цілим.

Мета аналізу літературного твору – розкласти твір на елементарні складові частини у філософському смислі, а головна теза може зводитися до того, що твір не розкладається повністю на текст і зміст, іноді залишається місце для свідомості¹³.

Метод порівняння є головним при визначенні ступеню подібності творів, а вже результат порівняння покаже чи є порівнювані твори настільки схожими, що їх можна вважати однаковими (тотожними).

Порівнюються лише твори, які мають певні спільні ознаки. На думку Д. Дюришина¹⁴, порівняння може бути і дійсно стає справжнім інструментом пізнання, коли ми прагнемо надати більш точну кількісну та особливо якісну характеристику явищ, встановити спільні та специфічні закономірності їх розвитку. Таким чином, порівняльний метод дає ключ до встановлення подібностей і відмінностей між об'єктами, що зіставляються (порівнюються) і в цьому смислі він є універсальним.

Отже, одне із завдань ідентифікаційного дослідження, яке стоїть перед експертом чи спеціалістом, полягає в ототожненні творів або їх частин. У праці узагальнено розробки науковців, проаналізовано національне та міжнародне законодавство, наведені приклади зіставлення творів. Тому, твір як об'єкт авторського права користується правовою охороною та є єдністю форми і змісту.

1. *Сергеев А.П.* Авторское право России. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та. 1994. – С. 37. 2. *Крайнев П.П., Ковальова Н.М., Мельников М.В.* Судові експертизи у сфері інтелектуальної власності / За ред. П.П. Крайнева. – Вінниця: ІПП «Поліграфічний

центр Фенікс», ДІВП ВАГ «Інфракон-І», 2008. – С. 33. **3.** *Лесин В.М.* Літературознавчі терміни. – К.: Радянська школа, 1985. – С. 74. **4.** *Крайнєв П.П., Ковальова Н.М., Мельников М.В.* Цит. праця. – С. 38. **5.** *Бахтин М.* Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1986. – С. 181. **6.** *Лабзин М.В.* Оригинальность объекта авторского права // Патенты и лицензии. – 2007. – № 8. – С. 20–27. **7.** Есин А.Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения: Учеб. пособие для студ. и преподавателей филол. фак., учителей-словесников. – М.: Флинта, 2002. – С. 5. **8.** *Бахтин М.* К методологии литературоведения // Контекст-1974. Литературно-теоретические исследования. – М., 1975. – С. 203. **9.** Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3792-12> **10.** *Крайнєв П.П., Ковальова Н.М., Мельников М.В.* Цит. праця. – С. 40–41. **11.** *Справа* Харківського апеляційного господарського суду № 08/271-07 від 21 липня 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2377640> **12.** *Великий тлумачний словник сучасної української мови.* – К.; Ірпінь: ВТФ «ПЕРУН», 2007. – С. 867. **13.** *Ткаченко А.О.* Мистецтво слова (вступ до літературознавства): Підручник для студ. гуманіт. спец. вузів – К.: Правда Ярославичів, 1998. – С. 4. **14.** *Дюришин Д.* Теория сравнительного изучения литературы. – М., Прогресс, 1979. – С. 5.